

РЕЦЕНЗИЯ

За дисертационния труд на редовен докторант **Явор Кирилов Митов** за присъждане на образователната и научна степен „доктор” в професионално направление 2.2. История и археология (История на България – История на средновековна България) на тема **„Военно-административно устройство на българските земи под византийска власт (971-1018 г.)”** с научни ръководители проф. дин Иван Йорданов и доц. д-р Георги Николов

От доц. д-р Ангел Николов, СУ „Св. Климент Охридски“,
Исторически факултет, катедра „История на България“

В началото на това изложение бих искал да отбележа, че познавам Я. Митов от годините на неговото следване в Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ и имам най-положителни впечатления за неговото професионално развитие като обещаващ млад колега. През 2013 г. той придоби бакалавърска степен в Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, а през 2015 г. стана магистър по история след успешна защита на дипломна теза „Българо-сръбски и българо-византийски отношения при управлението на цар Михаил III Шишман“, развита в рамките на магистърска програма „България и българите VII-XIX в.“ в катедра „История на България“ при същия факултет. На 5. 02. 2016 г. той беше зачислен на редовна докторантура в професионално направление 2.2. История и археология (История на България – История на средновековна България) при същата катедра. Междувременно, през периода 2012-2014 г. той е назначен за екскурзовод, а от 2014 г. досега е уредник на отдел „История на българските земи през XV-XIX в.“ в Регионалния исторически музей – гр. Кюстендил.

Предложената за защита докторска дисертацията на Я. Митов се състои от увод, три глави, заключение, приложение, библиография и има общ обем от 203 стр.

В Увода (с. 5-14) докторантът е направил преглед на основната литература и на изворите по темата на дисертацията, като още тук е откроен един основен акцент, прокаран от Я. Митов в рамките на целия му труд (с. 5 сл.; вж. и в Заключение, с. 183), а именно – необходимостта достъпните писмени извори за византийската военно-административна уредба в завладените от империята български земи през периода 971-1018 г., т. е. през периода преди окончателното покоряване на Българското царство от Василий II, да бъдат

успоредени, допълнени и уточнени въз основа на огромния византийски сфрагистичен материал, събран, систематизиран и публикуван през последните няколко десетилетия най-вече от проф. Иван Йорданов (без да подценявам значимите приноси на редица колеги археолози и историци, които се трудят върху същата проблематика). Наред с това, в увода са аргументирани изборът на темата и нейните хронологически рамки, формулирани са доста подробно и целите на изследването (с. 12-13).

Първа глава (с. 15-115) е посветена на изграждането и функционирането на византийското военно-административно устройство в българските земи през периода 970-976 г. Тук докторантът е проследил на изграждането на един „авангарден пояс от стратегии“, създадени според него от Йоан Цимисхий в хода на подготовката му за решителния поход срещу русите в източните предели на Българското царство. Проучването на тези военно-административни структури е възможно до голяма степен благодарение на съхранените печати на оглавявалите ги византийски стратегии, макар хронологията на тези паметници да буди редица въпроси. Така или иначе, Явор Митов се е постарал да аргументира тезата, че логистичната подготовка на големия поход е наложила през 970 г. по протежение на най-невралгичните зони на границата с България да бъдат учредени стратегиите Берое, Месемврия, Филипопол, Нови Стримон и Драгувития (с. 15-35).

Нататък докторантът е проследил изграждането на първичната византийска военно-административна уредба в източните български земи в хода тяхното завладяване през 971 г. Като се основава върху достигналите до нас писмени извори и анализира откритите предимно в Преслав печати, Явор Митов проследява изграждането на стратегиите Преслав (Йоанопол), Доростол, Западна Месопотамия (локализирана в зоната между Дунав и Днестър), Илиупол (Плиска), Йоанопол, Йоанопол и Доростол, както и катепаната Теодоропол (с. 36-87).

Интересни са в частност наблюденията на докторанта върху начина, по който имперската администрация третира имената на покорените български градове (с. 56-57; срв. 52, 54, 59, 62, 80, 84, 87, 154); не са подминати и сериозните разногласия в съвременната историография относно времето на учредяване и локализацията на някои от разглежданите тук византийски военно-административни единици (с. 65-66 – стратегия Западна Месопотамия; с. 70-71 – стратегия Илиупол, чието идентифициране с Плиска е много съмнително, както показва и анализът на докторанта; с. 81-84 – катепанат Теодоропол, чийто център е идентифициран с Малък Преславец, но това не може да се смята за доказано).

Логично звучи тезата, че първоначално императорът учредява в хода на настъплението си редица малки стратегии, а след приключването на военните действия пристъпва към преустройство и окрупняване на териториално-административните структури – един нов етап в уреждането на новозавладените източнобългарски земи през периода 972-975 г., намерил поне частично отражение в Ескуриалската тактика, на който е посветен следващият раздел на дисертацията (с. 90-115). Последователно са разгледани стратегията Тракия и Йоанопол, стратегията Морава и катепанат Раш (тук бих отправил забележка, че коректната форма на името е „Рас“), както и катепанат Месопотамия.

Не буди възражение изказаното на няколко пъти от Я. Митов предположение, че при реорганизациите на военно-административната система в завоюваните балкански територии Йоан Цимисхий не забравил незавладените от него западни български предели и предприел „подход към обгръщане на тези земи в един обръч, който започвал от катепанат Месопотамия на изток и завършвал с темите Далмация и Драч на запад“, както и стратегията Морава и катепанатът Рас на северозапад (с. 114; срв. с. 111).

Втора глава (с. 116-137) представя натиска на освободителното движение на комитопулите върху византийската военно-административна система в завладените през 971 г. източнобългарски земи и нейния фактически разпад след разгрома на Василий II в битката при Траянови врата през 986 г., когато вследствие на българското настъпление били унищожени темите Тракия и Йоанопол, Доростол, Западна Месопотамия“ (с. 126), а през 989 г. – и стратегията Верия (с. 127), за чието създаване от Йоан Цимисхий докторантът споменава за пръв път едва тук в контекста на тези доста по-късни събития. Любопитно е предположението, че в отговор на завладяването на Драч от българите Василий II е създал крупната морска стратегия на Кефалония и Йерихо, засвидетелствана единствено чрез печат на нейния стратег, императорския протоспатарий Михаил (с. 131).

Трета глава (с. 138-182) е посветена на византийската администрация в българските земи през периода между 1000 и 1018 г. В началото на първия раздел към тази глава Я. Митов отбелязва, че при възобновяването на византийските военно-административни структури Василий II очевидно толерира употребата на българска по произход топонимия, което „ще се превърне във важно част от неговата политическа програма за приобщаване на завладените български земи към империята“ (с. 140). Нататък той разглежда в детайли повторното завладяване и включване на източните български земи във византийската провинциална уредба след 1000 г. (с. 143-165), като се спира в детайли на стратегиите

Преслав, Преславица (с уместен коментар, който коригира възгледите на И. Йорданов – с. 141-142 сл.), Плиска, Дръстър (с уточнение, че за този период липсват сфрагистични паметници – с. 154), Тракия и Дръстър (отнесена към периода ок. 1003-1016 г. – с. 156), както и на дукството Тракия и Месопотамия (чието съществуване е отнесено въз основа на редица убедителни аргументи към периода след 1000 г. – с. 165).

Във втория раздел на главата в синтезиран вид са представени военните действия на Василий II срещу българите след завладяването на източните български земи през 1000 г. до началото на 1018 г. (с. 166-179). Окончателното покоряване на Българското царство от Византийската империя са обект на третия раздел на същата глава (с. 180-182).

В Заключението (с. 183-188) Я. Митов адекватно е сумирал основните си наблюдения, направени в рамките на дисертационния труд, като отново е акцентирал върху приложения системно и последователно „интердисциплинарен подход при проучване на темата“, при който историческият разказ е съчетан с данните на сфрагистиката (с. 183). Открити са също и някои общи закономерности, присъщи на подхода на Йоан Цимисхий (през 971-976 г.) и на Василий II (през 1000-1018 г.) при изграждането на териториално-административната уредба в източните български земи – от по-малки стратегии и настаняване на гарнизони в стратегически важни опорни точки в хода на завоевателните походи, към учредяването на по-крупни темни структури като една следваща фаза в приобщаването на тези територии към империята.

Полезно и панорамно е поместеното в табличен вид Приложение (с. 189-194) под заглавие „Военната администрация на българските земи под византийска власт (971-1018 г.) и нейните титуляри“.

Трудът завършва с Библиография, в рамките на която са отразени използваните от докторанта извори и научна литература.

Ще си позволя да отправя някои забележки, които ми се струват особено съществени при едно бъдещо оформяне на дисертацията в печатна монография.

На първо място, прави впечатление, че докторантът на много места твърде плахо застъпва своето гледище по определени дискуссионни въпроси и е склонен с излишни детайли да отрази различни дискуссионни гледища, изказани в досегашната историография.

Желателно е Я. Митов да уточни ясно още в началото на своя труд какво значение влага в някои ключови понятия, свързани с византийската военно-административна номенклатура. Така например, едва на с. 162 той дефинира (и то – позовавайки се

единствено на И. Йорданов) термините „стратегия“, „дукство“ и „катепанат“, макар да ги употребява постоянно в рамките на цялата дисертация.

От прецизиране и съобразяване с наложените в историографията ни традиции, а и с българските правописни норми, се нуждае боравенето от страна на Я. Митов с топоними, политоними, лични имена, термини и пр. Необходимо е също да се отстранят някои груби стилови неточности (напр. на с. 42, 60), както и да се съблюдава системно пунктуацията на българския книжовен език.

Библиографията също се нуждае от известни допълнения – така например, по неизвестни причини хрониката на Йоан Зонара е представена единствено с нейния английски превод. Корпусите на византийски печати са поместени сред литературата, но ми се струва по-адекватно да бъдат поставени при изворите и т. н.

Що се отнася до автореферата на Я. Митов, той адекватно отразява основното съдържание на дисертацията, надлежно са отразени научните приноси, както и три публикации по темата на доктората, две от които още са под печат.

Трябва да отбележим, че Я. Митов е автор на други двадесет научни и научно-популярни публикации, повечето от които касаят историята и културата на средновековна България. В представената от него академична биография фигурират също няколко специализации и практики в Янинския университет (Гърция), Института по византистика и неограцистика на Виенския университет (Австрия), Филиала на НАИМ – гр. Шумен и др. Дълъг е и списъкът на участията му в научни конференции от 2016 г. насам.

Въз основа на изложеното дотук смятам, че дисертационният труд „Военно-административно устройство на българските земи под византийска власт (971-1018 г.)“ отговаря на формалните изисквания за защита, установени от ЗРАСРБ и от съответните подзаконови актове, което ми дава основание да гласувам за това на Явор Митов да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ в Научна област 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.2. История и археология, научна специалност История на България (Средновековна история на България).

София, 09. 12. 2019 г.

/доц. д-р Ангел Николов/